

Hanna Mikhalchuk

Independent researcher (Italy)

e-mail: ania.mikhalchuk@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-1209-0744>

ПЭНаўскія конкурсы маладых літаратараў і іх роля ў кансалідацыі пісьменніцкіх сіл у беларускім літаратурным працэсе пачатку XXI стагоддзя

The Contests of Young Writers of the Belarusian PEN Centre and their Role in the Consolidation of Writers in the Belarusian Literary Process at the Beginning of the 21st Century

Konkursy młodych literatów Białoruskiego PEN Centrum i ich rola w konsolidacji sił pisarskich w białoruskim procesie literackim na początku XXI wieku

Abstract

The article provides a review of the contests of young writers held by the Belarusian PEN Centre in 2003–2006 and 2009–2012. The aim of the research is to determine the role of these contests in the consolidation of writers in the Belarusian literary process at the beginning of the 21st century. The author proves that for a certain circle of contemporary Belarusian authors, winning contests, as well as participation in events organized for the winners (such as literature seminars, roundtables, presentations of collections published in the outcome of contests), became an important part of their creative and professional biography. The authors themselves value highly the role of contests in their creative formation. The events organized for the winners influenced the formation of knowledge of finalists on the current literary process, created an opportunity to improve literary skills and publication of texts sent to a contest, to give authors a possibility to get to know each other better and, in addition, they resulted in the establishment of a creative and professional cooperation, which continued after the end of the contest. Such contests played an important role in the emergence of an informal youth literary circle, united around the person of Andrej Khadanovich, the main coordinator of contests and contest events, as well as in the formation of a circle of young literary activists around the Belarusian PEN Centre. The results of the research proved that literary contests - as one of the most important forms of consolidation of the environment of the writers – had a significant influence on many processes and phenomena of Belarusian literature of the 21st century.

Keywords: contests of young writers, PEN Belarus, Andrej Khadanovich, contemporary Belarusian literature, consolidation of writers

Abstrakt

Artykuł został poświęcony organizowanym w latach 2003–2006 i 2009–2012 przez Białoruski PEN Centrum konkursom literackim dla młodych pisarzy. Celem badań było określenie roli konkursów w konsolidacji środowiska pisarzy w białoruskim procesie literackim początku XXI wieku. Autorka dowodzi, że dla pewnego kręgu współczesnych autorów białoruskich wygrywanie konkursów, a także udział w wydarzeniach organizowanych dla laureatów (takich, jak seminaria literackie, okrągłe stoły, prezentacje zbiorów zbiorowych wydanych w wyniku konkursów) stały się ważną częścią ich twórczej i zawodowej biografii. Sami autorzy wysoko oceniają rolę konkursów w ich rozwoju twórczym. Wydarzenia organizowane dla laureatów wpłynęły na kształtowanie wiedzy finalistów na temat aktualnego procesu literackiego, stworzyły możliwości doskonalenia warsztatu i umiejętności literackich oraz publikacji nadesłanych na konkurs tekstów, bliższego poznania się autorów, ponadto zaowocowały nawiązaniem twórczej i profesjonalnej współpracy, która trwała także po zakończeniu konkursu. Konkursy odegrały ważną rolę w powstaniu nieformalnego młodzieżowego środowiska literackiego, skupionego wokół osoby Andreja Chadanowicza, głównego koordynatora konkursów i imprez konkursowych, jak również w formowaniu się kręgu młodych działaczy literackich wokół Białoruskiego PEN Centrum. Wyniki badań dowiodły, że konkursy literackie – jako jedna z ważniejszych form konsolidacji środowiska pisarzy – miały istotny wpływ na wiele procesów i zjawisk literatury białoruskiej XXI wieku.

Słowa kluczowe: konkursy dla młodych pisarzy, Białoruski PEN Centrum, Andrej Chadanowicz, współczesna literatura białoruska, konsolidacja środowiska pisarzy

Анотацыя

Артыкул прысвечаны даследаванню конкурсаў маладых літаратараў, якія ў перыяд з 2003 па 2006 і з 2009 па 2012 год праводзіліся Беларускам ПЭН-цэнтрам. Галоўная мэта даследавання – вызначэнне ролі конкурсаў у кансалідацыі пісьменніцкіх сіл у беларускім літаратурным працэсе пачатку XXI ст. Абгрунтоўваецца, што для пэўнага кола сучасных беларускіх аўтараў перамога ў конкурсах, а таксама ўдзел у мерапрыемствах, арганізаваных для іх пераможцаў (літаратурныя семінары, круглыя сталы, прэзентацыі выдадзеных па выніках конкурсаў калектыўных зборнікаў) сталі важнай часткай творчай і прафесійнай біяграфіі. Самі аўтары высока ацэньваюць ролю конкурсаў у іх творчым станаўленні. Арганізаваныя для пераможцаў мерапрыемствы паўплывалі на фарміраванне ў фіналістаў ведаў пра актуальны літаратурны працэс; стварылі магчымасці для ўдасканалення дасланых на конкурс тэкстаў, паляпшэння літаратурных уменняў і навыкаў, блізкага знаёмства аўтараў між сабой і з творчасцю адно аднаго; абумовілі ўсталяванне творчага і прафесійнага супрацоўніцтва, якое працягвалася і пасля завяршэння конкурсных мерапрыемстваў. Конкурсы адыгралі важную ролю ў з’яўленні неформальнага моладзевага літаратурнага асяродку, аб’яднанага вакол асобы Андрэя Хадановіча – галоўнага каардынатора конкурсаў і конкурсных мерапрыемстваў, а таксама ва ўтварэнні маладога актыву літаратараў, аб’яднаных вакол Беларускага ПЭН-цэнтра. Выяўленыя ў працэсе даследавання вынікі

дазволілі вызначыць конкурсы як адну з важных форм кансалідацыі пісьменніцкіх сіл, якая паўплывала на шматлікія працэсы і з’явы ў гісторыі беларускай літаратуры XXI ст.

Ключавыя словы: конкурсы маладога літаратара, Беларускі ПЭН-цэнтр, Андрэй Хадановіч, сучасная беларуская літаратура, кансалідацыя пісьменніцкіх сіл

У беларускім літаратуразнаўстве разнастайныя формы і спосабы кансалідацыі пісьменніцкіх сіл нячаста станавіліся аб’ектам асобнага літаратуразнаўчага даследавання. На сённяшні момант адной з найбольш грунтоўна даследаваных форм кансалідацыі беларускіх пісьменнікаў можна лічыць літаратурныя аб’яднанні (у прыватнасці, „Маладняк”, „Узвышша”, „Тутэйшыя”). Ключавой характарыстыкай такіх аб’яднанняў з’яўлялася наяўнасць акрэсленай формы арганізацыі (літаратурнае аб’яднанне, суполка, таварыства), назвы, ідэйна-эстэтычных праграм, маніфестаў, працэдур уступлення-выхаду з арганізацыі. Маючы назву і адпаведнае пазіцыянаванне ў літаратурным полі, згаданыя літаратурныя ўтварэнні ў пэўныя перыяды гісторыі літаратуры выступілі важным суб’ектам літаратурнага, ды і грамадска-культурнага, працэсу, і таму не дзіўна, што менавіта яны з’яўляюцца найбольш вывучанымі формамі кансалідацыі пісьменніцкіх сіл (Bázlepkina, 2003; Kislicyna, 2006, 2015; Navumenka, 2012 і інш.).

У той жа час існуе шэраг іншых, значна менш грунтоўна даследаваных, формаў кансалідацыі пісьменнікаў, роля якіх ў літаратурным працэсе свайго часу, а таксама творчым станаўленні і прафесіяналізацыі асобных аўтараў з’яўляецца істотнай¹. Да гэтай катэгорыі адносяцца і ПЭНаўскія конкурсы маладых літаратараў – арганізаваныя беларускім ПЭН-цэнтрам ў перыяд з 2003 па 2006 і з 2009 па 2012 гады штогадовыя літаратурныя конкурсы для маладых творцаў ва ўзросце да 30-ці гадоў².

Паказальна, у прыватнасці, што калі супаставіць шэраг творчых біяграфій сённяшніх 35–40-гадовых аўтараў – аўтараў, чые кнігі былі адзначаны літаратурнымі ўзнагародамі альбо сталі падзеяй у літаратурным жыцці, чыя калялітаратурная дзейнасць была ў літаратурным працэсе заўважнай (Марыя Мартысевіч, Наста Кудасава, Андрэй Адамовіч, Павел Анціпаў, Таццяна Нядбай,

¹ Як, напрыклад, універсітэцкае літаб’яднанне „Узлёт” (філфак БДУ); творчая суполка, аб’яднаная вакол Кіма Хадзеева; літаб’яднанне „Літаратар” (літаратурны часопіс „Першацвет”), літаратурна-філасофскі сшытак „ЗНО” пад рэдакцыяй Валянціна Акудовіча, Беларускі калегіум, Перакладчыцкая майстэрня пры Беларускім калегіюме і інш.

² Такія ўзроставыя абмежаванні пазначаны на афіцыйнай старонцы ПЭН-цэнтра: <https://pen-belarus.org/konkurs.html>. У рэальнасці ўзроставыя абмежаванні ў розныя гады былі рознымі і з цягам часу максімальная ўзроставая мяжа павялічылася да 30-ці (ад 16 да 22 год – конкурс імя Франчэска Петраркі; ад 15 да 26 – конкурсы імя Ларысы Геніюш, Чэслава Мілаша; да 30-ці – імя Максіма Танка). Падвышэнне ўзроставай мяжы, з аднаго боку, расшырала кола патэрцыйных удзельнікаў конкурсу, з іншага – давала аўтарам больш магчымасцяў для неаднаразовага ўдзелу у конкурсах.

Ганна Янкута, Віталь Рьжкоў, Уладзімір Лянкевіч, Анка Упала (Алена Казлова) і інш.), – то можна пабачыць, што адным з пунктаў перасячэння іх пісьменніцкіх біяграфій з’яўляецца перамога (нярэдка неаднаразовая) у ПЭНаўскіх конкурсах маладых літаратараў. Пры гэтым роля конкурсаў у творчым станаўленні самімі аўтарамі ацэнена вельмі высока.

Так, напрыклад, паэтка і перакладчыца, старшыня Беларускага ПЭНа Таццяна Нядбай у матэрыяле, прысвечаным гісторыі зліквідаванага Беларускага ПЭН-цэнтра³, не проста асобна спынілася на конкурсах маладых літаратараў як вельмі важнай частцы дзейнасці гэтай літаратурнай арганізацыі ў 2000-я гады, але таксама адзначыла, што „конкурсы маладых літаратараў садзейнічалі фарміраванню цэлага літаратурнага пакалення” (Nádbaj, 2021).

Паэт і літаратуразнаўца Анатоль Івашчанка, узгадваючы удзел у конкурсе імя Н. Арсенневай, падкрэсліў, што асабіста для яго „тыдзень майстар-класаў і наступны «тур Фабрыкі зорак імя Арсеньневай» па духу ды энергетыцы важыць болей за ўсё ранейшае школьна-універсітэцкае навучаньне” (Ivaščanka, 2013).

ПЭНаўскія літаратурныя конкурсы адзначаны ў падзяцы-прысвечэнні да дэбютнага зборніка паэткі і перакладчыцы Марыі Мартысевіч: „Дзякую часопісу «Студэнцкая думка», Беларускаму калегіюму, літаратурным конкурсам, якія ладзіліся Беларускім ПЭН-цэнтрам у 2004 і 2005 гг., Таварыству Villa Decius у Кракаве і асабіста Андрэю Хадановічу, Валянціну Акудовічу і Міколу Шакелю” (Martysevič, 2008, s. 2).

Празаік Юлія Шарова, аўтарка рамана *Don Giovanni, або Памілаваны свавольнік*, за які атрымала літаратурную прэмію „Дэбют” імя Максіма Багдановіча (2013), распавяла, што ўласна літаратурны конкурс імя У. Караткевіча стаў для яе стымулам для напісання цэласнага тэксту рамана (Šarova, 2013).

Падобныя прыклады можна працягваць. Аднак і пералічаных дастаткова, каб пераканацца, што ПЭНаўскія конкурсы маладых літаратараў для пэўнага кола сучасных беларускіх аўтараў сталі істотнай часткай творчай біяграфіі, і таму варта спыніцца на разглядзе гэтай з’явы беларускага літаратурнага працэсу больш падрабязна.

Усяго ў перыяд з 2003 па 2006 і з 2009 па 2012 гады былі арганізаваны 8 ПЭНаўскіх конкурсаў маладых літаратараў: імя Наталлі Арсенневай (2003), імя Франчэска Петраркі (2004), імя Уладзіміра Караткевіча (2005), да стагоддзя „Нашай нівы” (2006), імя Карласа Шэрмана (2009), імя Ларысы Геніюш (2010), імя Чэслава Мілаша (2011), імя Максіма Танка (2012). Асобна варта згадаць таксама арганізаваны ў 2013 годзе сумесна з літаратурнай платформай Bookster.by⁴

³ Беларускі ПЭН-цэнтр быў ліквідаваны ў жніўні 2021 года, у снежні 2021 у замежжы замест яго быў створаны Беларускі ПЭН (Penbelarus, 2021, 2021a).

⁴ Bookster.by – створаная ў 2013-м Аляксандрай Дорскай і Арцёмам Канцавым літаратурная сацыяльная сетка, дзе былі прадстаўлены інфармацыя пра кнігі, ацэнка кніжных выданняў, крытычныя матэрыялы (Radyë Svaboda, 2013). На дадзены момант доступ да платформы абмежаваны.

конкурс маладых крытыкаў імя Адама Бабарэкі. У адрозненне ад папярэдніх, конкурс імя Адама Бабарэкі, які ў выніку стаў апошнім ПЭНаўскім конкурсам маладых літаратараў, быў арыентаваны на пошук новых імёнаў у галіне крытыкі і літаратуразнаўства, актывізацыю дзейнасці гэтых сегментаў літаратурнага працэсу, і таму ён, хоць і ўваходзіць у пералік ПЭНаўскіх конкурсаў маладых літаратараў, стаіць ад іх крыху асобна.

Арганізацыяй і каардынацыяй конкурсаў займаліся паэт і перакладчык, у 2009–2017 гады кіраўнік Беларускага ПЭН-цэнтра, Андрэй Хадановіч, а таксама літаратурны крытык, літаратуразнаўца Ганна Кісліцына. Апісваючы прычыны і перадумовы з'яўлення конкурсу маладых літаратараў, яго асаблівасці, А. Хадановіч адзначаў:

Усё пачалося з таго, што пару маладых асобаў былі прынятыя ў Беларускі ПЭН. Сярод іх Ганна Кісліцына, а таксама ваш пакорны слуга. У 2002 годзе мы вырашылі праводзіць конкурсы маладых літаратараў. Конкурсы павіны былі насіць імя значнага літаратара. Прычым незалежна ад таго, беларускі гэта класік, як Наталля Арсеннева ці Уладзімір Караткевіч, альбо не, як італьянец Франчэска Петрарка....

У канкурсантаў няма ніякіх абмежаванняў, акрамя ўзросту: усё-ткі маладыя літаратары – гэта людзі, значна маладзейшыя за 50 год. З самага пачатку, акрамя беларускамоўнай большасці, у нас заўсёды была і рускамоўная меншасць. А зараз увогуле з'явіліся дзіўныя, але сімпатычныя аўтары, якія пішуць на дыялектах і трасянцы (Hadanovič, 2009).

Важнай асаблівасцю ПЭНаўскіх конкурсаў маладых літаратараў стала тое, што для іх пераможцаў быў арганізаваны літаратурны семінар, падчас якога разбіралася творчасць кожнага фіналіста, а таксама сустрэчы з вядомымі літаратарамі, крытыкамі, мовазнаўцамі, перакладчыкамі, прадстаўнікамі незалежных выдавецтваў (Васіль Сёмуха, Пятро Васючэнка, Рыгор Барадулін, Уладзімір Арлоў, Валянцін Акудовіч, Лявон Баршчэўскі, Пётр Садоўскі, Юрась Бушлякоў, Зміцер Саўка, Ігар Логвінаў і інш.) (BARCNEWS, 2003; Ginzburg, 2009; Penbelarus, 2013).

Адпаведна па выніках ПЭНаўскага конкурсу маладога літаратара яго фіналісты не проста атрымлівалі дыплом і сімвалічвае прызнанне сваіх літаратурных поспехаў, дадатковы пункт у творчым рэзюмэ, але таксама мелі магчымасць дастаткова шчыльна – у межах літаратурнай працы – перазнаёміцца між сабой і з тэкстамі адно аднога, атрымаць парады і крытыку дасведчаных у працы з мастацкім словам літаратараў, перапрацаваць дасланыя на конкурс тэксты. У той жа час літаратурны семінар стаў для маладых аўтараў магчымасцю знаёмства і супрацоўніцтва з акрэсленым колам літаратараў, што ў сваю чаргу ўплывала на фарміраванне пэўных уяўленняў пра літаратурны працэс, абумовіла выпрацоўку пэўных ідэйна-эстэтычных арыенціраў, стварыла перадумовы

для ідэйна-мастацкай пераемнасці⁵, творчага і прафесійнага супрацоўніцтва ў будучым⁶.

Немалаважным бонусам для фіналістаў конкурсу стала таксама магчымасць публікацыі сваіх твораў у калектыўным зборніку, выдадзеным па выніках літаратурнага семінару. Рэдактарам і ўкладальнікам зборнікаў нязменна быў Андрэй Хадановіч. Усяго выйшла 8 такіх калектыўных зборнікаў⁷. Да іх важнай адметнасці можна аднесці тое, што паколькі самі зборнікі выдаваліся па выніках літаратурнага семінару, то ў іх друкаваўся не дасланы на конкурс „пяршак”, але ўжо праўленыя і ўдасканаленыя падчас літаратурных семінараў тэксты.

Некаторыя са зборнікаў маюць прадмову ці пасляслоўе Г. Кісліцынай, якая ахарактарызавала асаблівасці паэтыкі пераможцаў конкурсу (што само па сабе давала аўтарам адпаведны сімвалічны капітал – быць заўважаным адным з вядучых беларускіх крытыкаў), дала характарыстыку пакаленню аўтараў, што ўвайшлі ў літаратурны працэс на пачатку XXI стагоддзя⁸.

Для прэзентацыі і распаўсюду калектыўных зборнікаў каардынатарамі конкурсаў была абраная своеасаблівая стратэгія – тур з літаратурнымі чытаньнямі, якія ладзіліся ў розных, галоўным чынам універсітэцкіх, гарадах Беларусі (Hadanovič, 2017, s. 7). Варта заўважыць, што абраная стратэгія для свайго часу не была нечым новым і выключным. Яна, хутчэй, адлюстраванне найбольш распаўсюджанага і найбольш эфектыўнага, абумоўленага няпростай сітуацыяй на беларускім кніжным рынку (асабліва па-за межамі Мінска), спосабу кнігараспаўсюду – праз літаратурнае мерапрыемства. Як трапна, адказваючы на пытанне пра праблемы з выданнем і продажам беларускіх кніг, заўважыла ў адным са сваіх інтэрв’ю 2009-га года літаратурны крытык, паэтка, перакладчыца М. Мартысевіч: „Не лічыце гэта прапагандай наркотыкаў, але беларускія кнігі распаўсюджваюцца, як марыхуана: праз сваіх людзей, кропкі

⁵ У гэтым рэчышчы было б вельмі цікава (і для разумення літаратурнага працэсу першых двух дзесяцігоддзяў XXI ст. – важна) прааналізаваць уплыў А. Хадановіча на стыль, форму і паэтыку пакалення „малых літаратараў”, для якіх ён стаў і працягвае быць значным аўтарытэтам.

⁶ Менавіта А. Хадановіч стаў рэдактарам многіх дэбютных кніг „малых літаратараў” (паэтычныя зборнікі Вальжыны Морт, М. Мартысевіч, В. Рьжкова, А. Адамовіча, У. Лянкевіча, Антона Рудака). Рэдактаркай дэбютнага паэтычнага зборніка Т. Нядбай і рамана Ю. Шаровай стала М. Мартысевіч.

⁷ Зборнікі твораў пераможцаў (у дужках указаны год правядзення конкурсу): *12 + 1* (2003); *Формула кахання* (2004); *Групавы партрэт з Бабай Броняй* (2005); *In Vільня veritas* (2006); *Святая праўда ды іншыя казкі* (2009); *Geniush loci* (2010); *Птушкі лёгкіх наводзінаў* (2011); *Азёрная школа паэзіі* (2012).

⁸ Як, напрыклад, індывідуалізм у творчасці, пазбяганне групаванасці, вяртанне да сур’ёзных тэм, „забытай” у 90-я інтымнай лірыкі, добрая абазнанасць у айчынай і сусветнай літаратуры, паважлівае стаўленне да папярэднікаў (напрыклад, Уладзіміра Караткевіча, Анатоля Сыса) і наследаванне ім, прадпрымальнасць, ініцыятыўнасць (Kislicyna, 2004, 2005, 2007, 2007a).

і вечарыны” (Martysevič, 2009). У гэтым жа інтэрв’ю літаратарка адзначыла, што пры наяўных праблемах з распаўсюдам выдадзеных у незалежных выдавецтвах кніжак менавіта літаратурныя імпрэзы станавіліся „пачаткам знаёмства з літаратурай на паперы” (Martysevič, 2009).

А. Хадановіч у прадмове да выдадзенай у 2006 годзе ў Польшчы анталогіі маладой беларускай паэзіі *Pepek nieba* (Chadanowicz, 2006) параўнаў беларускіх паэтаў з „гандлёўцамі паветрам” (Chadanowicz, 2006, s. 5–6). Выбар метафары быў акурат абумоўлены складанай, выкліканай шэрагам абмежаванняў і забарон з боку дзяржавы сітуацыяй, у якой даводзілася працаваць і прэзентаваць сваю творчасць беларускаму аўтару на пачатку XXI стагоддзя (Hadanovič, 2009).

Такім чынам, у беларускім літаратурным працэсе першага дзесяцігоддзя XXI стагоддзя менавіта літаратурная імпрэза стала не толькі спосабам „знаёмства/сустрэчы” пісьменніка з чытачом, але таксама – актуальным спосабам кнігараспаўсюду. У выпадку са зборнікамі твораў фіналістаў ПЭНаўскіх конкурсаў маладых літаратараў літаратурныя імпрэзы давалі магчымасць маладым, яшчэ зусім невядомым чытачу аўтарам прэзентаваць свае творы і такім чынам, з дапамогай выступу, заахваціць слухача набыць зборнік. Шматлікасць мерапрыемстваў – пасля кожнага конкурснага года быў арганізаваны новы літаратурны тур – забяспечвала наяўнасць больш шырокай (чым падчас адзінай прэзентацыі) аўдыторыі. І паколькі прэзентацыі ладзіліся галоўным чынам ва ўніверсітэцкіх аўдыторыях, то і асноўнымі наведвальнікамі такіх мерапрыемстваў былі студэнты, блізкая па ўзросце фіналістам конкурсаў моладзь.

Звычайна ў прэзентацыі зборнікаў поруч з маладымі творцамі былі заяўленыя больш вядомыя (зацікаўленым актуальным літаратурным працэсам) асобы – сам Андрэй Хадановіч, які у большасці выпадкаў выступаў у ролі вядоўцы імпрэзы і суправаджаў свае выступы выкананнем песняў пад гітару, Ганна Кісліцына, Віктар Жыбуль, Джэці (Вера Бурлак), музычныя гурты і інш. Гэта, натуральна, спрыяла прыцягненню аўдыторыі: частка слухачоў магла ісці на мерапрыемства, каб паслухаць А. Хадановіча альбо В. Жыбуля, і ўжо непасрэдна падчас мерапрыемства знаёмілася з творчасцю дагэтуль невядомых, новых аўтараў. Разам з тым само знаходжанне маладых творцаў у кагорце з больш папулярнымі і дастаткова аўтарытэтнымі для пэўных літаратурных колаў аўтарамі, як той жа А. Хадановіч, не магло не даваць маладым літаратарам пэўных прэферэнцый і дадатковага сімвалічнага капіталу.

Адметна, што на саміх літаратурных мерапрыемствах знаёмства адбывалася не толькі ўласна з тэкстам маладога літаратара, але і непасрэдна з аўтарам – яго голасам, манерай выканання, інтанацыяй, знешнасцю. Публічныя выступы, нават у межах невялікай, але зацікаўленай – бо на імпрэзы людзі прыходзілі па сваёй волі, а не па адміністрацыйным прымусе – аўдыторыі, рабілі аўтара больш пазнавальным, а ягоную творчасць больш запамінальнай.

Шматлікія публічныя выступы, на якіх малады аўтар, часта яшчэ не маючы уласнай кніжкі, пазіцыянаваўся як паэт/пісьменнік, уплывалі на

стварэнне адпаведнай літаратурнай рэпутацыі. Немалую ролю ў фарміраванні гэтай рэпутацыі адыграў аўтарытэт А. Хадановіча, які не проста публічна даваў станоўчую ацэнку творцам, пазіцыянаваў іх як паэтаў, пісьменнікаў, перакладчыкаў, але актыўна імкнуўся папулярызаваць імёны маладых творцаў⁹.

Да ўсяго вышэйзгаданага можна дадаць і тое, што для саміх маладых літаратараў абраная арганізатарамі ПЭНаўскіх конкурсаў стратэгія прэзентацыі і распаўсюду калектыўных зборнікаў стала дадатковай магчымасцю камунікацыі, наладжвання і ўмацавання творчых сувязяў.

Паказальна, дарэчы, што наклад калектыўных зборнікаў твораў фіналістаў ПЭНаўскіх конкурсаў у залежнасці ад года налічваў 300–400–500 асобнікаў. Гэта лічба значна большая за лічбу, неабходную для забеспячэння твораў аўтарскімі асобнікамі (у залежнасці ад года колькасць фіналістаў у сярэднім вагалася паміж 13 і 20). Да таго ж наклад у 300–500 асобнікаў і на момант выдання зборнікаў, і на сёння – сярэдні для беларускіх аўтараў-непачаткоўцаў, што выдаюцца ў недзяржаўных выдавецтвах. Адпаведна, пры выданні калектыўнага зборніка твораў маладых літаратараў яго стваральнікамі ад пачатку закладвалася ідэя магчымасці рэалізацыі распродажу гэтай кнігі. Разам з тым арганізаваны каардынатарамі ПЭНаўскіх конкурсаў, і ў першую чаргу непасрэдна А. Хадановічам, літаратурны тур з прэзентацыяй выдадзеных па выніках конкурсных мерапрыемстваў калектыўных зборнікаў – сведчанне не толькі неабякавасці каардынатараў конкурсаў да лёсу зборнікаў, зацікаўленасці ў іх распаўсюдзе і распродажы, як і ў папулярызацыі ўласна творчасці фіналістаў, але таксама – сведчанне цудоўнага разумення актуальнай сітуацыі на кніжным рынку і пабудовы стратэгіі ў адпаведнасці з актуальнымі выклікамі часу.

Як ужо адзначалася вышэй, для ўдзелу ў літаратурным конкурсе ад моманту яго заснавання не было моўных абмежаванняў для пададзеных твораў (Hadanovič, 2009). Конкурс, такім чынам, даваў роўныя магчымасці аўтарам з беларускамоўнымі і рускамоўнымі тэкстамі, стаў адным з вузлоў перасячэння пісьменніцкіх біяграфій рускамоўных і беларускамоўных аўтараў, даў магчымасць гэтым аўтарам завязаць творчыя і асабістыя кантакты, а таксама – стаў адной з перадумоў уключанасці рускамоўных аўтараў у беларускі літаратурны працэс.

Адным з прыкладаў такой уключанасці рускамоўнага аўтара (што важна ў межах нашага матэрыялу – двухразовага фіналіста ПЭНаўскіх конкурсаў) у сучасны беларускі літаратурны працэс з'яўляецца дзейнасць Паўла Анціпава: у 2013–2019-я гады – першага намесніка старшыні Беларускага ПЭН-цэнтра; у 2012–2016-я гады – удзельніка аргкамітэта прэміі імя Ежы Гедройца; заснавальніка

⁹ Як, напрыклад, у адным з інтэрв'ю на сайце „Krytyka.by”: „Думаю, што ў хуткім часе ў праграму [маецца на ўвазе праграма філалагічных факультэтаў ВНУ – Г. М.] можна было б уключыць і наступнае пакаленне літаратараў, якія прайшлі праз „пэнаўскія” літаратурныя конкурсы. Напрыклад, малады паэт Глеб Лабадзенка, з якога вырас аўтар не абы якой кнігі „Пагер-вершы”. Але таксама Марыйка Мартысевіч, Сяргей Прылуцкі, Віталь Рызжкоў, Андрэй Адамовіч, якія, спадзяюся, у хуткім часе выдадуць свае першыя кнігі” (Hadanovič, 2009).

медыя-праекта „Літаратурнае радыё” (<https://litradio.by>) – пляцоўкі, дзе ў гукавым і тэкставым фармаце прадстаўлены літаратурныя матэрыялы (крытыка і аналітыка, мастацкія тэксты і інфармацыя пра аўтараў) як беларускамоўных, так і рускамоўных твораў¹⁰.

Калі казаць пра журы ПЭНаўскіх конкурсаў маладога літаратара, то ў залежнасці ад года ў ягоны склад уваходзілі Андрэй Хадановіч, Ганна Кісліцына, Міхась Тычына, Лявон Баршчэўскі, Пятро Васючэнка, Валянцін Акудовіч, Марыя Мартысевіч, Барыс Пятровіч, Людміла Рублеўская, Ігар Бабкоў, Сяргей Смарычэнка, Міхась Скобла, Уладзімер Арлоў (Aksak, 2003; Naša niva, 2004; Ginzburg, 2009; Budzma, 2010; Hadanovič, 2012; Dzeasloŭ, 2013). Пры гэтым большасць з пералічаных імёнаў трапляла ў склад журы (складалася з 5-ці чалавек) неаднаразова. Адназначна, на працягу ўсіх гадоў правядзення конкурсу маладых літаратараў іх творчасць ацэньвала дастаткова абмежаванае кола людзей. А гэта значыць, што, з аднаго боку, гарызонт чаканняў, эстэтычныя густы і прыхытытэры, у якія трэба было патрапіць ці якім трэба было адпавядаць, каб стаць фіналістам конкурсу, былі больш-менш сталыя. З іншага боку – многія члены журы маглі бачыць дынаміку развіцця творчасці канкурсантаў. Гэта важна, калі ўлічыць, што многія з маладых літаратараў падаваліся на конкурс неаднаразова. І многія ж неаднаразова перамагалі (Уладзімір Лянкевіч (у 2004, 2009, 2011 гады), Андрэй Адамовіч (2006, 2010, 2012), Віталь Рыжкоў (2006, 2009), Таццяна Нядбай (2005, 2012), Ганна Янкута (2009, 2011, 2012), Алена Пятровіч (2005, 2009) і інш.). Чарговая перамога паграбавала ад літаратараў відавочнага росту: некаторыя з членаў журы ведалі папярэдне заданую планку ў творчасці канкурсанта, ім было з чым параўнаць.

Звяртае на сябе ўвагу і тое, што сярод членаў журы было нямала прафесійных перакладчыкаў (А. Хадановіч, Л. Баршчэўскі, М. Мартысевіч, С. Смарычэнка). А гэта значыць, маладыя літаратары, якія цікавіліся не толькі ўласна мастацкай творчасцю, але і перакладам, атрымлівалі доступ да адпаведных ведаў, творчых кантактаў. Так, напрыклад, важнасць ПЭНаўскіх конкурсаў для творчай і перакладчыцкай дзейнасці адзначыў у адным з інтэрв’ю паэт, перакладчык, пераможца літаратурнай прэміі „Дэбют” імя Максіма Багдановіча і трохразовы фіналіст ПЭНаўскіх конкурсаў маладых літаратараў У. Лянкевіч. Адказваючы на пытанне, калі пачалося сур’ёзнае ўспрыманне перакладчыцкай дзейнасці, У. Лянкевіч адзначыў:

Калі трапіў на конкурс маладых літаратараў ПЭНа і там разнаёміўся са старэйшымі, але на той момант яшчэ маладымі мэтрамі. Безумоўна, Андрэй Хадановіч – не памылюся, калі скажу, што ён стаў натхняльнікам для вялікай колькасці маладых

¹⁰ Удзел П. Анціпава ў ПЭНаўскіх конкурсах маладых літаратараў згаданы ў ягонай кнізе *Краткая история премии Г. Токсичный роман* (Antipov, 2022, s. 18).

перакладчыкаў, у тым ліку для мяне. А пазней я паступіў на філфак – тут цікавасць і прыйшла (Lânkevič, 2022).

Такім чынам, з аднаго боку, конкурсы маладых літаратараў сталі тым месцам, дзе маладыя аўтары маглі зацікавіцца перакладам, атрымаць неабходныя веды (пра існаванне той жа Перакладчыцкай майстэрні пры Беларускай Калегіюме) і кантакты. З іншага – сталі магчымасцю ацэнкі вынікаў сваёй перакладчыцкай дзейнасці (пераклады прымаліся да разгляду на конкурсы; у конкурсе імя К. Шэрмана (2009) была нават вылучана асобная намінацыя – „пераклад”). З улікам характэрнага для другой паловы першай дэкады XXI стагоддзя росту цікавасці да перакладу сярод маладых літаратараў і абмежаванасці магчымасцяў для перакладчыкаў (адсутнасць перыядычных перакладчыцкіх выданняў, прэмій, магчымасцяў друку)¹¹, конкурсы сталі важнай формай падтрымкі перакладчыцкай дзейнасці.

Такое шчыльнае ўзаемадзеянне – літаратурныя семінары, шматразовыя і шматгадовыя сумесныя выступы – паміж А. Хадановічам, як галоўным арганізатарам ПЭНаўскіх конкурсаў, і ўласна фіналістамі, маладымі творцамі, што прыходзілі ў літаратуру на пачатку XXI стагоддзя, стварыла спрыяльныя ўмовы для больш шчыльнага знаёмства, творчай камунікацыі і плённай прафесійнай дзейнасці¹².

Не дзіўна, што менавіта А. Хадановіч сабраў вакол сябе, а пазней і вакол Беларускага ПЭН-цэнтра, маладыя актыўныя літаратурныя творцаў, дзейнасць якіх стала ўключачь у сябе не толькі літаратурна-мастацкую і перакладчыцкую творчасць, але таксама – арганізацыю і каардынацыю шматлікіх літаратурных ініцыятыў і мерапрыемстваў.

Так, напрыклад, з „маладых літаратараў”, фіналістаў ПЭНаўскіх конкурсаў у склад кіраўніцтва ПЭН-цэнтра ў 2009–2017-я¹³ гады ўваходзілі А. Хадановіч, М. Мартысевіч, П. Анціпаў, Г. Янкута, У. Лянкевіч, Юля Цімафеева, Алена Казлова (Budzma, 2011; Euroradio, 2013; Čarnâkevič, 2015). Пераемніцай А. Хадановіча на пасадзе старшыні Беларускага ПЭН-цэнтра ў 2017–2019-я гады

¹¹ У выніку такой сітуацыі маладыя перакладчыкі пачалі ўласнымі сіламі шукаць і ствараць магчымасці для прэзентацыі і ацэнкі сваёй дзейнасці. Так, з нізавой ініцыятывы, у 2009 узнік інтэрнет-часопіс „Prajdzisviet” (<http://prajdzisvet.org/>), а разам з ім і адпаведная перакладчыцкая прэмія.

¹² Паказальна, у прыватнасці, што асобны літаратурны асяродак – „кола пачаткоўцаў”, што пастаянна бяруць удзел у арганізаваных А. Хадановічам конкурсах, – вылучыў, характарызуючы найноўшы беларускі літаратурны працэс, паэт і выдавец Зміцер Вішнёў: „Яшчэ адно кола пачаткоўцаў утварылася вакол Андрэя Хадановіча – гэтая „тусоўка” пастаянна бярэ ўдзел у конкурсах маладых літаратараў, адным з галоўных куратараў якога з’яўляецца вышэй азначаная асоба. Штогод конкурс прысвячаецца аднаму з класікаў прыгожай пісьменнасці: У. Караткевічу, Н. Арсенневай, Ф. Петранку” (Višněŭ, 2008).

¹³ На пасаду старшыні ПЭН-цэнтра А. Хадановіч быў абраны ў снежні 2008 года (Aksak, 2008).

стала паэтка, лаўрэат літаратурнай прэміі „Дэбют”, двойчы пераможца ПЭНаўскіх конкурсаў маладых літаратараў (2005, 2012 гады) Т. Нядбай¹⁴. На гэтым жа сходзе былі абраныя першы, другі і трэці намеснікі старшыні, якім сталі П. Анціпаў, У. Лянкевіч і А. Казлова адпаведна (Penbelarus, 2017). Усе як адзін – былыя пераможцы ПЭНаўскіх конкурсаў. ПЭНаўскія конкурсы маладых літаратараў, такім чынам, для самога ПЭН-цэнтра сталі своеасаблівай “кузняй кадраў” – месцам, праз якое прайшла ладная частка не толькі ўласна творцаў, але і будучых супрацоўнікаў самога ПЭН-цэнтра.

Калі на момант уваходу А. Хадановіча ў Беларускае ПЭН-цэнтры (2002 год), як заўважыў сам літаратар, “праца з моладдзю была ледзь не самай занядабай «дзялянкай» беларускай літаратуры” (Hadanovič, 2017, s. 7), то ўжо праз менш чым дзесяцігоддзе – і шмат у чым дзякуючы намаганням самога А. Хадановіча – сітуацыя памянялася кардынальна. У актыўнай арганізацыі ўвайшлі маладыя літаратары, у творчай біяграфіі якіх сярод іншага былі і перамогі ў ПЭНаўскіх літаратурных конкурсах, а значыць – удзел у арганізаваных для фіналістаў конкурсаў літаратурных майстар-класах, пленэрах, прэзентацыях зборнікаў. Адпаведна, у “маладыя актыўныя” уваходзілі літаратары з ужо наладжанымі кантактамі (творчымі, асабістымі), а таксама пэўнымі ведамі і сфармаванымі ўяўленнямі пра іншых аўтараў свайго пакалення.

Адметнае дзейнасці гэтага “маладога актыву”, сярод іншага, стала нізавая ініцыятыўнасць, калі самі літаратары пачалі дбаць пра стварэнне патрэбных ім літаратурных праектаў, арыентуючыся ў тым ліку на інтарэсы і праблемы літаратараў свайго пакалення. Як прыклад – стварэнне кніжнай падсерыі „Пункт адліку” (выдавалася СБП пры падтрымцы ПЭН-цэнтры). Падсерыя была прыдуманая і прапанаваная літаратарамі Ю. Цімафеевай і П. Анціпавым. У рэпартажы, выпушчаным з нагоды прэзентацыі першай кнігі з падсерыі – зборніка Анкі Упалы *Дрэва Энталінт*, – Ю. Цімафеева сярод іншага адзначыла што „аўтараў сэрэй таксама выбіралі па «прыватным рэйтынгу»” (Radyč Svaboda, 2012). Адпаведна заснавальнікі падсерыі ад пачатку мелі ўяўленне пра тых, каго хацелі б бачыць апублікаванымі ў першую чаргу. Паказальна ў сувязі з гэтым, што першымі, хто скарыстаўся магчымасцю апублікаваць свае творы ў падсерыі „Пункт адліку” сталі фіналісты ПЭНаўскіх конкурсаў (Кацярына Зыкава, Кірыл Дубоўскі, Наста Манцэвіч, Віялета Пачкоўская і Андрэй Пакроўскі – кнігі выдадзеныя ў 2012 годзе)¹⁵. Некалькімі гадамі пазней у гэтай серыі выйшлі таксама кнігі Уладзіміра Лянкевіча, Антона Рудака, Тані Светашовай і Аляксея

¹⁴ У 2019 годзе Т. Нядбай стала першай намесніцай старшыні арганізацыі (Penbelarus, 2019), а ў 2021 стала старшынёй адноўленага ў замежжы Беларускага ПЭНа (Penbelarus, 2021).

¹⁵ Пакроўскі А. *Як я перастаў верыць у Дзеда Мароза* (2012); Анка Упала *Дрэва энталінт* (2012); Манцэвіч Н. *Птушкі* (2012). Пачкоўская В. *Арэхападзенне* (2012); Зыкова К. *Объяснительная* (2012); Дубовский К. *Хороший роман* (2012).

Арцёмава¹⁶. Падсерыя дэбютных кніг „Пункт адліку”, такім чынам, стваралася з улікам існавання канкрэтных аўтараў, кнігі якіх вартыя выдання (а мы ў сваю чаргу дадамо – творы якіх былі ў свой час „прапушчаны” праз літаратурныя семінары ПЭНаўскіх конкурсаў).

Адметна і тое, што перамога ў ПЭН-аўскіх конкурсах маладога літаратара – адзін з характэрных момантаў пісьменніцкай біяграфіі і лаўрэатаў літаратурнай прэміі „Дэбют” імя Максіма Багдановіча. Пераможцамі дадзеных конкурсаў у намінацыі „Паэзія” станавіліся: В. Рыжкоў, Антон Францішак Брыль, А. Івашчанка, А. Адамовіч, У. Лянкевіч, Т. Нядбай. У намінацыі „Проза” – Наталка Харытанюк, Ю. Шарова (пад псеўданімам Алесь Жураўскі). У намінацыі „Пераклад” – Сяржук Мядзведзеў, Кацярына Маціеўская, Ганна Янкута, Юлія Цімафеева, А. Пятровіч. Спецпрэміяй „Дэбюту” былі ўганараваныя фіналісты ПЭНаўскіх конкурсаў Дзмітры Дмірыеў і Глеб Лабадзенка.

Перамога ў ПЭНаўскіх конкурсах характэрна таксама для значнай часткі аўтараў, чые творы патрапілі ў кароткія спісы прэміі „Дэбют”: В. Пачкоўская, А. Рудак, А. Пакроўскі, Ігар Кулікоў, Н. Манцэвіч, Анка Упала і інш. Адпаведна, у першыя гады свайго існавання літаратурная прэмія „Дэбют” была ўручана не столькі пачаткоўцам, колькі вядомым у літаратурным асяроддзі аўтарам.

На непасрэдную ўзаемасувязь паміж ПЭНаўскімі конкурсамі маладых літаратараў і прэміяй „Дэбют” таксама звярнула ўвагу Т. Нядбай:

У грамадскай і культурнай сферы складана запраграмаваць вынік, але, на маю думку, плёнам гэтых конкурсаў [ПЭНаўскія конкурсы маладых літаратараў – Г.М.] і майстар-класаў стала з’яўленне твораў маладых літаратараў вельмі добрай якасці. І адпаведна, іх з’яўленне садзейнічала заснаванню новых літаратурных прэміяў. У прыватнасці, прэміі „Дэбют” імя Максіма Багдановіча, суарганізатарамі якой сталі фонд „Вяртанне”, а таксама ПЭН з Саюзам беларускіх пісьменнікаў.

Доказам уплыву кароткачасовых „школ” на вынікі „Дэбюту” можна лічыць тое, што калі маладыя літаратары, якія прайшлі праз гэтыя майстар-класы, павыдавалі свае кнігі і паатрымлівалі прэміі „Дэбют”, пасля ўзнагарода адразу „прасела” ў лаўрэатах – часам кніг не набіралася нават на кароткі спіс (Nádbaj, 2021).

ПЭНаўскія конкурсы маладых літаратараў, такім чынам, з’яўляюцца адной – але не адзінай (бо былі і іншыя¹⁷) – з важных формаў кансалідацыі моладзевых пісьменніцкіх сіл у беларускім літаратурным працэсе пачатку XXI стагоддзя. Для маладых літаратараў конкурсы сталі магчымасцю не проста

¹⁶ Лянкевіч У. *70% вады* (2013); Рудак А. *Верхні горад* (2014); Светашёва Т. *Разныя рэчы* (2015); Арцёмаў А. *Скрозь кіламетры* (2016).

¹⁷ Як, напрыклад, Беларускі калегіум, Перакладчыцкая майстэрня пры Беларускім калегіюме, Школа маладога пісьменніка пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў.

атрымаць ацэнку ўласнай творчасці, але – дзякуючы прадуманаму фармату конкурсаў, які ўключаў шматдзённыя семінары і творчыя сустрэчы, выступы, – магчымасцю для шчыльнага знаёмства маладых аўтараў між сабой, развіцця творчых навыкаў, наладжвання творчых кантактаў. Многія з аўтараў перамагалі ў конкурсах неаднаразова і, адпаведна, неаднаразова ўдзельнічалі ў конкурсных мерапрыемствах, што спрыяла ўсталяванню больш шчыльных кантактаў і фарміраванню больш глыбокіх ведаў пра творчасць адно аднаго. Прэстыж конкурсу (хай і для абмежаванай групы літаратараў) абумовіў сітуацыю, калі перамога ў конкурсе спрыяла фарміраванню ў маладога аўтара адпаведнай – адназначна са знакам плюс – літаратурнай рэпутацыі, стала (ізноў жа – хай і для акрэсленага кола аўтараў, але дастаткова актыўнага, „бачнага” ў літаратурным працэсе) паказальнікам узроўню якасці твораў.

Пры гэтым для значнай часткі літаратараў прыватная, творчая і прафесійная камунікацыя з завяршэннем конкурсных мерапрыемстваў не спынялася. Пра гэта сведчаць і выдадзеныя „маладымі літаратарамі” дэбютныя зборнікі, рэдактарамі якіх станавіліся асобы, датычныя да ПЭНаўскіх літаратурных конкурсаў; і далучанасць фіналістаў да дзейнасці ПЭН-цэнтра, а праз яго – да правядзення шэрагу важных літаратурных ініцыятыў (літаратурных прэмій, фестываляў, імпрэз); і стварэнне ўласных літаратурных праектаў.

Натуральна, што для кожнага асобна ўзятага пераможцы ПЭНаўскіх конкурсаў роля гэтых конкурсаў у творчай біяграфіі была сваёй, нятоеснай і несувымернай (даследаваць уплыў конкурсаў на творчыя біяграфіі асобных літаратараў было б больш правільна на матэрыялах вусных інтэрв’ю з самімі аўтарамі). Аднак важнасць уплыву гэтай з’явы на сучасны літаратурны працэс бяспрэчная. У тым ліку з дапамогай конкурсаў, А. Хадановіч, як асноўны іх арганізатар, стварыў вакол сябе своеасаблівы, фармальна ніякім чынам не абазначаны і не названы, моладзевы літаратурны асяродак, пра рэпутацыю і прафесійны рост удзельнікаў якога дбаў, стаўшы для маладых літаратараў і настаўнікам, і куратарам – чалавекам, які не баяўся браць на сябе адказнасць пазіцыянаваць маладых аўтараў як цікавых і перспектыўных; літаратарам, які прыкладаў вялікія намаганні для таго, каб зрабіць імёны і творчасць маладых творцаў „бачнымі”, стварыць умовы для магчымасцяў творчага росту.

Асноўнымі асвятляльнікамі падзей, звязаных з конкурснымі мерапрыемствамі, сталі незалежныя выданні: літаратурны часопіс „Дзеяслоў”, газеты „Новы час” і „Наша ніва”, „Радые Свабода”, сайт кампаніі „Budzma” (<https://budzma.org/>), партал „Polskie Radio”, (Aksak, 2003; Budzma, 2010; Garačka, 2007; Ginzburg, 2009; Dzeâsloj, 2013; Īvaščanka, 2013; Naša niva, 2004). Што да спецыялізаваных дзяржаўных літаратурных выданняў, такіх як „Літаратура і мастацтва” альбо „Маладосць”, то для іх гэтыя падзеі прайшлі незаўважнымі. Між тым не „заўважыць” ПЭНаўскія конкурсы маладых літаратараў і не даць ім адпаведную ацэнку – значыць пакінуць без адказу і тлумачэння шэраг істотных з’яў не толькі сучаснага літаратурнага працэсу (конкурсы з’яўляюцца важнай часткай творчай

біяграфіі актыўных на сённяшні момант літаратурных дзеячаў), але і таго, што ўжо стала часткай гісторыі беларускай літаратуры.

REFERENCES

- Aksak, Valâncina. (2003). *Litaraturnaâ moladz' raŭnâeessa na Arsen'nevu*. [Аксак, Валянціна. (2003). *Літаратурная моладзь раўняецца на Арсеньневу*]. Pobrano z: <https://www.svaboda.org/a/24846903.html> (dostęp: 25.04.2023).
- Aksak, Valâncina. (2008). *Hadanovič abransy staršynëm PĚN-cĕntru*. [Аксак, Валянціна. (2008). *Хадановіч абраны старшынём ПЭН-цэнтру*]. Pobrano z: <https://www.svaboda.org/a/1358301.html> (dostęp: 28.04.2023).
- Antipov, Pavel. (2002). *Kratkaâ istoriâ premii G. Toksičnyj roman*. Minsk: MâneNâma. [Антипов, Павел. (2002). *Краткая история премии Г. Токсичный роман*. Минск: МянэНяма].
- BARCNEWS. (2003). *Konkurs imâ Natal'li Arsen'nevaj*. [Конкурс імя Натальлі Арсеньневай]. Pobrano z: <https://belarus8.tripod.com/hazeta/belarus15.htm> (dostęp: 25.04.2023).
- Bâzlepkinâ, Aksana. (2003). *Razam i paasobku: Tavarystva „Tutëjšyâ”: gistoryâ, asoby, žanry*. Minsk: Belaruskî knigazbor. [Бязлепкіна, Аксана. (2003). *Разам і паасобку: Таварыства „Тутэйшыя”: гісторыя, асобы, жанры*. Минск: Беларuskі knigazbor].
- Budzma (2011). *Kiraŭnikami PĚN-Cĕntra abransyâ Hadanovič i Martysevič*. [Кіраўнікамі ПЭН-Цэнтра абраныя Хадановіч і Мартысевіч]. Pobrano z: <https://budzma.org/news/kirawnikami-pehn-tsentra-abransyua-khadanovich-i-martysyevich.html> (dostęp: 28.04.2023).
- Budzma. (2010). *Syrymonia ŭganaravannâ litarataray-peramožsaj konkursu imâ Geniûš*. [Цырымонія ўганаравання літаратараў-пераможцаў конкурсу імя Геніюш]. Pobrano z: <https://budzma.org/news/tsyrymoniya-whanaravannya-litarataraw-pyeramozhcaw-konkursu-imya-hyenyiyush.html> (dostęp: 25.04.2023).
- Čarnâkevič, Cihan. (2015). *Adbyŭsâ agul'ny shod Belaruskaga PĚN-cĕntra*. [Чарнякевіч, Ціхан. (2015). *Адбыўся агульны сход Беларускага ПЭН-цэнтру*]. Pobrano z: <https://penbelarus.org/2015/03/05/adbysya-agulny-shod-belaruskaga-pen-centra.html> (dostęp: 28.04.2023).
- Chadanowicz, Andrej (red.). (2006). *Pepek nieba: Antologia mlodej poezji białoruskiej*. Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej.
- Dzeâsloŭ. (2013). *Čĕslavu Milašu prysvâčaeessa*. [Дзеяслоў. (2013). *Чэславу Мілашу прысвячаецца*]. Pobrano z: <http://dziejaslou.by/old/www.dziejaslou.by/inter/dzeja/dzeja.nsf/htmlpage/konk5402ec.html> (dostęp: 25.04.2023).
- Euroradio. (2013). *Andrĕj Hadanovič peraabrany staršynĕj belaruskaga PĚN-cĕntru*. [Андрэй Хадановіч перабраны старшынĕй беларускага ПЭН-цэнтру]. Pobrano z: <https://euroradio.fm/report/andrey-hadanovich-peraabransy-starshynyom-belaruskaga-pen-centru> (dostęp: 28.04.2023).

- Garačka, Ganna. (2007). „*Baba Bronâ*” *âk postmadèrnìskaâ z'âva*. [Гарачка, Ганна. (2007). „Баба Броня” як постмадэрнісцкая зьява]. Pobrano z: <http://www2.polskieradio.pl/eo/dokument.aspx?iid=54323> (dostêp: 24.04.2023).
- Ginzburg, Ales'. (2009). *Litaratura na konkursnaj asнове*. [Гінзбург, Алесь. (2009). *Літаратура на конкурснай аснове*]. Pobrano z: https://novychas.online/kultura/l_taratura_na_konkursnaj_asnov (dostêp: 24.04.2023).
- Hadanovič, Andrêj. (2009). *Наці зрабіць чытанне модным (intèrv'û z Andrêem Hadanovičam, gutaryla Asâ Paplaŭskaâ)*. [Хадановіч, Андрэй. (2009). *Хачу зрабіць чытанне модным (інтэрв'ю з Андрэем Хадановічам, гутарыла Ася Паплаўская)*]. Pobrano z: <http://krytyka.by/by/page/talks/cultura-gutarki/616> (dostêp: 31.03.2018).
- Hadanovič, Andrêj. (2012). *Konkurs Tanka: drugaâ dzâsâtka finalistâŭ*. [Хадановіч, Андрэй. (2012). *Конкурс Танка: другая дзясятка фіналістаў*]. Pobrano z: <https://khadanovich.livejournal.com/263678.html> (dostêp: 25.04.2023).
- Hadanovič, Andrêj. (2017). Natatki Andrêâ Hadanoviča (aŭtabiâgrafičny raspoved Andrêâ Hadanoviča, padryhtavaŭ Alâksandr Tamkovič), *Novy čas*, 18 žniŭnâ, 30(544), s. 6–7. [Хадановіч, Андрэй. (2017). Нататкі Андрэя Хадановіча (аўтабіяграфічны расповед Андрэя Хадановіча, падрыхтаваў Аляксандр Тамковіч), *Новы час*, 18 жніўня, 30(544), s. 6–7].
- Îvaščanka, Anatol'. (2013). „*Grupavy partrèt z Babaj Bronâj*”, „*In Vil'nâ veritas*”. *Razmova pra kniği tvaraŭ finalistâŭ konkursâŭ maladyh litarataraŭ, prysvečanyh 75-goddzû U. Karatkeviča i 100-goddzû „Našaj Nivu*”. [Івашчанка, Анатоль. (2013). „Групавы партрэт з Бабай Броняй”, „*In Вільня veritas*”. *Размова пра кнігі твораў фіналістаў конкурсаў маладых літаратараў, прысвечаных 75-годдзю У. Караткевіча і 100-годдзю „Нашай Нівы”*]. Pobrano z: <http://dziejaslou.by/old/www.dziejaslou.by/inter/dzeja/dzeja.nsf/htmlpage/blic3202ec.html?OpenDocument> (dostêp: 31.03.2018).
- Kislicyna, Ganna. (2004). *Fabryka zorak imâ Natal'li Arsen'nevaj U: Andrêj Hadanovič (red.), 12 + 1: Konkurs maladyh litarataraŭ imâ N.Arsen'nevaj, (Mensk, 2003 g.) (s. 5–8)*. Minsk: Logvinaŭ. [Кісліцына, Ганна. (2004). *Фабрыка зорак імя Натальлі Арсеньневай У: Андрэй Хадановіч (рэд.), 12 + 1: Конкурс маладых літаратараў імя Н.Арсеньневай, (Менск, 2003 г.) (с. 5–8)*. Мінск: Логвінаў].
- Kislicyna, Ganna. (2005). *Kol'ki Razènkrancaŭ u adnym Gil'dènsterne? U: Andrêj Hadanovič (rèd.). Formula kahannâ: tèksty finalistâŭ litaraturnaga konkursu „Tvor pra kahanne», prysvečanaga 700-goddzû F.Petrarki (Minsk, 2004) (s. 179–181)*. Minsk: Logvinaŭ. [Кісліцына, Ганна. (2005). *Колькі Разэнкранцаў у адным Гільдэнстэрне? У: Андрэй Хадановіч (рэд.). Формула каханья: тэксты фіналістаў літаратурнага конкурсу „Твор пра каханне”, прысвечанага 700-годдзю Ф. Петраркі (Мінск, 2004) (с. 179–181)*. Мінск: Логвінаў].
- Kislicyna, Ganna. (2006). *Novaâ litaraturnaâ situacyâ: zmena kul'turnaj paradygmy*. Minsk: Logvinaŭ. [Кісліцына, Ганна. (2006). *Новая літаратурная сітуацыя: змена культурнай парадыгмы*. Мінск: Логвінаў].
- Kislicyna, Ganna. (2007). *Pakin'ce Spoka ŭ spakoi... U: Andrêj Hadanovič (red.). In Vil'nâ veritas: tvory finalistâŭ konkursu maladyh litarataraŭ, prysvečanaga stagoddzû gazety*

- „*Naša niva*” (с. 3–5). Vil'nâ (Vil'nûs): Ìnstytut belarusistyki. [Кісліцына, Ганна. (2007). Пакіньце Спока ў спакоі... У: Андрэй Хадановіч (рэд.). *In Vільня veritas: творы фіналістаў конкурсу маладых літаратараў, прысвечанага стагоддзю газеты „Наша нива”* (с. 3–5). Вільня (Вільнюс): Інстытут беларусістыкі].
- Kislicyna, Ganna. (2007a). Bog splâtae cybulû ŭ vânkі... U: Andrěj Hadanovič (rèd.). *Grupavy partrèt z Babaj Bronâj: tvory finalistaŭ konkursu maladyh litaratarau imâ Ŭladzimirâ Karatkeviča* (с. 6–8). Minsk: Logvinaŭ. [Кісліцына, Ганна. (2007a). Бог сплятае цыбулю ў вянкі... У: Андрэй Хадановіч (рэд.). *Групавы партрэт з Бабай Броняй: творы фіналістаў конкурсу маладых літаратараў імя Ŭладзіміра Караткевіча* (с. 6–8). Мінск: Логвінаў].
- Kislicyna, Ganna. (2015). *Kul'turny gradyent: idèi, manifesty, kîrunki belaruskaj litaratury na mâžy XX–XXI stagoddzâj*. Minsk: Prava i èkanomika. [Кісліцына, Ганна. (2015). *Культурны градыент: ідэі, маніфесты, кірункі беларускай літаратуры на мяжы XX–XXI стагоддзяў*. Мінск: Права і эканоміка].
- Lânkevič, Uladzimir. (2022). *U rytme (Z)Menska (intèrv'û z Uladzimiram Lânkevičam, gutaryla Dar'â Amâl'kovič)*. [Лянкевіч, Уладзімір. (2022). *У рытме (З)Менска (інтэрв'ю з Уладзімірам Лянкевічам, гутарыла Дар'я Амяльковіч)*]. Pobrano z: https://www.toledo-programm.de/cities_of_translators/4606/n-a/4622?367b2335519283ca771d94e6aa662d7a=5f16997b51b85e60a2107ae7575d79c1 (dostêp: 24.04.2023).
- Martysevič, Maryâ. (2008). *Smokî lâtuč' na nerast*. Minsk: Logvinaŭ. [Мартысевіч, Марыя. (2008). *Цмокі лятуць на нераст*. Мінск: Логвінаў].
- Martysevič, Maryâ. (2009). *Maryjka Martysevič: Belaruskîâ kniği raspaŭsûdžvaŭcca, âk maryhuana (gutarka ad 2 čèrvenâ 2009 goda z Maryâj Martysevič dlâ „Raduë Tut.by”)*. [Мартысевіч, Марыя. (2009). *Марыйка Мартысевіч: Беларuskія kniği raspaŭsjudžvaouca, jak maryhuana (gutarka ad 2 čèrvenâ 2009 goda z Maryâj Martysevič dlâ „Raduë Tut.by”)*]. Pobrano z: <https://web.archive.org/web/20090605155238/http://news.tut.by:80/culture/138859.html> (dostêp: 14.05.2023)
- Nâdbaj, Taccâna. (2021). *„My tut i sêrcam, i rozumam”: Taccâna Nâdbaj pra vehi gistoryi Belaruskaga PÈNa i SBP, perasled za inšadumstva dy nâzmennâ kaštoŭnasci (gutarka z Taccânaj Nâdbaj dlâ praekta „Likvidacyâ”, padryhtavana REFORM.by)*. [Нядбай, Таццяна. (2021). *„Мы тут і сэрцам, і розумам”: Таццяна Нядбай пра вехі гісторыі Беларускага ПЭНа і СБП, пераслед за інашадумства ды нязменныя каштоўнасці (гутарка з Таццянай Нядбай для праекта „Ліквідацыя”, падрыхтавана REFORM.by)*]. Pobrano z: <https://reform.by/288614-my-tut-i-siercam-i-rozumam-tacciana-niadbaj-pra-vehi-gistoryi-belaruskaga-piena-i-sbp-perasled-za-inshadumstva-dy-niazmennyja-kashto-naŭci> (dostêp: 16.06.2023).
- Naša niva. (2004). *Tvor pra kaħanne*. [Наша нива. (2004). *Твор пра каханне*]. <https://nashaniva.com/?c=ar&i=98109> (dostêp: 25.04.2023).
- Navumenka, Pavel. (2012). *Litaraturnyâ ab'âdnanni peršaj trèci XX stagoddzâ âk cèntry kansalidacyi litaraturnyh sil i stvaral'niki peradumovaŭ aŭtanamizacyi*. U: Gun-Bryt Koler, Pavel Navumenka (red.). *Poglâdy na specyfičnasc' „malyh” litaratur: belaruskâ i ŭkrainskâ litaratury* (с. 231–252). Minsk: Parkus plûs. [Навуменка, Павел. (2012).

- Літаратурныя аб'яднанні першай трэці ХХ стагоддзя як цэнтры кансалідацыі літаратурных сіл і стваральнікі перадумоваў аўтанамізацыі. У: Гун-Брыт Колер, Павел Навуменка (рэд.). *Погляды на спецыфічнасць "малых" літаратур: беларуская і ўкраінская літаратуры* (с. 231–252). Мінск: Паркус плюс].
- Penbelarus. (2017). *Адбыўся агульны шод Беларускага ПЭН-цэнтра*. [Адбыўся агульны шод Беларускага ПЭН-цэнтра]. Pobrano z: <https://penbelarus.org/2017/11/07/adbysya-agulny-shod-belaruskaga-pen-centra-2.html> (dostęp: 28.04.2023).
- Penbelarus. (2019). *Вынікі Агульнага шода сабраў Беларускага ПЭН-цэнтра*. [Вынікі Агульнага шода сабраў Беларускага ПЭН-цэнтра]. Pobrano z: <https://penbelarus.org/2019/10/30/vynk-agulnaga-shoda-sjabra-belaruskaga-pjen-cjentra.html> (dostęp: 29.04.2023).
- Penbelarus. (2021). *Міжнародны ПЭН патрабуе неадкладана адмяніць рашэнне аб ліквідацыі Беларускага ПЭН-цэнтра*. [Міжнародны ПЭН патрабуе неадкладана адмяніць рашэнне аб ліквідацыі Беларускага ПЭН-цэнтра]. Pobrano z: <https://penbelarus.org/2021/08/11/mizhнародny-pen-patrabue-neadkladana-admyanicz-rashenne-ab-likvidacziyi-belaruskaga-pen-czentra.html> (dostęp: 28.06.2023).
- Penbelarus. (2021a). *Галоўныя вынікі шода па стварэнні Беларускага ПЭНа ў замежжы*. [Галоўныя вынікі шода па стварэнні Беларускага ПЭНа ў замежжы]. Pobrano z: <https://penbelarus.org/2021/12/29/galounyya-vyniki-shoda-pa-stvarenni-belaruskaga-pena-u-zamezhzhy.html> (dostęp: 25.06.2023).
- Radyë Svaboda. (2012). „*Ne vypendryvajś! Piśy narmal'na!*”. [Радыё Свабода. (2012). „*Не выпендрывайся! Пішы нармальна!*”]. Pobrano z: <https://www.svaboda.org/a/24555603.html> (dostęp: 28.03.2023).
- Radyë Svaboda. (2013). *Букстэр: усё, што вы хацелі сказаць пра беліт*. [Радыё Свабода. (2013). *Букстэр: усё, што вы хацелі сказаць пра беліт*]. Pobrano z: <https://www.svaboda.org/a/24937126.html> (dostęp: 22.04.2023).
- Šarova, Ūliä. (2013). *Mne äk piś'mennicy śmat dala varažba (Gutarka z piś'mennicaj Ūliäj Šarovaj na sajce bookster.by, gutaryla Adëlä Dubavec)*. [Шарова, Юлія. (2013). *Мне як пісьменніцы шмат дала варажэба (Гутарка з пісьменніцай Юліяй Шаровай на сайце bookster.by, гутарыла Адэля Дубавец)*]. Pobrano z: <http://bookster.by/posts/yuliya-sharova-mne-yak-pismennitsy-shmat-dala-varazhba> (dostęp: 28.12.2017).
- Višněŭ, Zmicer. (2008). *Najnoŭшы belaruskì litaraturny pracès: vydannì, supolkì, imėny*. [Вішнёў, Зміцер. (2008). *Найноўшы беларускі літаратурны працэс: выданні, суполкі, імёны*]. Pobrano z: <https://zmij-vish.livejournal.com/11403.html> (dostęp: 26.04.2023).

SUBMITTED: 14.05.2023

ACCEPTED: 29.11.2023

PUBLISHED ONLINE: 1.02.2024

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Hanna Mikhalchuk / Ганна Міхальчук – Włochy, badacz niezależny; mgr; *specjalność*: literaturoznawstwo słowiańskie; *zainteresowania naukowe*: współczesna literatura białoruska, latopisy i kroniki Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Adres: Via Faentina 94/B, 50014 Fiesole, Italia

Wybrane publikacje:

1. Міхальчук, Ганна; Ціванова, Галіна. (2017). Вавельскі спіс поўнага зводу агульнадзяржаўнага летапісання Вялікага Княства Літоўскага: арфаграфічны аспект даследавання. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*, 2, с. 50–57.
2. Міхальчук, Ганна. (2016). Новы спіс агульнадзяржаўнага летапісання Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага і яго суадносіны з „Хронікай Быхаўца”, *Białoruskie Zeszyty Historyczne*, 45, s. 190–225.
3. Міхальчук, Ганна. (2016). Вавельскі спіс з фондаў Нацыянальнага архіва ў Кракаве: тэксталагічныя аспекты даследавання. У: Ірына Багдановіч, Марына Свістунова (рэд). *Беларуска-польскія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі: зб. арт.: у гонар праф. Э. Смуквай* (с. 255–270). Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ.
4. Міхальчук, Ганна. (2014). Літаратурная інтэрпрэтацыя родавай гісторыі Гаштольдаў у „Хроніцы Быхаўца”. *Роднае слова*, 3, с. 13–16.
5. Міхальчук, Ганна. (2013). Хроніка Быхаўца: гісторыя і перспектывы даследавання. *Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: серыя гуманітарных навук*, 1, с. 78–83.